

УДК 336.64

Петрук О.М., д.е.н., професор

Травін В.В., к.е.н., доцент

Житомирський державний технологічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ РЕГІОНУ

В статті розглянуто організаційні питання венчурного інвестування в якості альтернативного варіанту сприяння розвитку малого бізнесу регіону.

Ключові слова: фінансово-кредитне забезпечення, малий бізнес, венчурне фінансування.

Petruk O., Travin V.

IMPROVING FINANCIAL AND CREDIT OF SMALL BUSINESS AREA

The article deals with organizational issues of venture capital as an alternative way to promote small business area.

Key words: financial and credit support, small business, venture financing.

Петрук А.М., Травин В.В.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА РЕГИОНА

В статье рассмотрены организационные вопросы венчурного инвестирования в качестве альтернативного варианта содействия развитию малого бизнеса региона.

Ключевые слова: финансово-кредитное обеспечение, малый бизнес, венчурное финансирование.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток сфери малого підприємництва, що стосується видів діяльності, характерних для нього, в Україні відбувається відповідно до загальноєвропейських тенденцій. Як і в країнах ЄС, це торгівля, будівництво, фінансова діяльність та сфера послуг (ремонтні роботи, перукарські та освітні послуги, кафе у курортних і придорожніх зонах, ремісництво).

На рівні державного стратегічного управління стимулювання

Петрук О.М., Травін В.В.

розвитку малого бізнесу на регіональному рівні розглядається як метод досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку:

- створення нових робочих місць, що сприятиме зменшенню соціальної напруженості та досягненню соціальної стабільності у суспільстві;
- підвищення рівня доходів (а отже, зростання показників добробуту населення та його платоспроможності);
- формування на місцевих ринках конкурентного середовища щодо пропозиції товарів та послуг, підвищення їх якості;
- поживлення економічної активності у регіонах;
- збільшення надходження капіталу до регіональної (та національної) економіки;
- впровадження інноваційних та енергозберігаючих технологій, розвиток “зеленої економіки”, покращення екологічної ситуації на місцях;
- збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів;
- уповільнення обсягів трудової міграції активної частини працездатного населення за кордон;
- збільшення у суспільстві про шарку середнього класу [2].

Вирішенню цих завдань сприяла позитивна динаміка розвитку малого бізнесу в Україні, яка спостерігалася до кризових 2008-2009-их років. Кількість малих підприємств в Україні з 72 на 10 тис. наявного населення у 2006 р. зросла до 75 у 2009 році, що забезпечило збільшення питомої ваги, яку займали малі підприємства в структурі функціонуючих підприємств України, на 0,9 %. Так в 2009 році малі підприємства склали 93,7 % від загальної кількості підприємств в Україні. Відбувалося й зростання ефективності їх діяльності. Про що свідчать збільшення обсягів реалізованої продукції на 99415,2 млн грн або 27,8 % за період з 2006 року по 2009 р. та покращення показників зайнятості населення. В 2009 році на малі підприємства припадало 26 % всіх зайнятих працівників, що на 1,9% більше ніж у 2006 році.

Кризові процеси 2008-2009 рр. в Україні спричинили зменшення чисельності малих підприємств. За статистичними даними найбільше падіння спостерігалось в 2010 р. (на 5,5 % у порівнянні з 2009 р.) та 2011 р. (на 8,9 % у порівнянні з 2010 р.). Кількість малих підприємств в Україні у 2010 р. скоротилась до 71 на 10 тис. наявного населення. В 2011 році цей показник сягнув рівня 2005 року і склав 63 підприємства. Кількість зайнятих працівників на підприємствах

малого бізнесу також скоротилась з 2237,4 тис. у 2008 р. до 2073,6 тис. у 2010 році. Окрім іншого, це можна пояснити зниженням привабливості цього сегменту через низький рівень заробітної плати. Так, в Україні, на відміну від ЄС, традиційно зберігається значний розрив у виплатах (офіційної) заробітної плати на великих підприємствах (2909,35 грн) та малих (1249,88 грн) (за підсумками 2011 р.). В результаті таких скорочень малий бізнес в Україні став займати лише 5-6% ВВП.

Поряд з тим, спостерігається скорочення обсягів фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва. Так, у 2010 р. рівень фінансування зазначених заходів з обласних бюджетів становив лише 43 % від показників докризового рівня. Все це ускладнює боротьбу із існуючими системними проблемами розвитку малого бізнесу, до яких спеціалісти інституту стратегічних досліджень при президентові України відносять:

На загальнодержавному рівні:

1. Дефіцит матеріальних ресурсів у суб'єктів малого підприємництва як наслідок:

- недостатньої фінансової підтримки з боку держави;
- неврегульованості механізмів кредитування малого підприємництва та високої вартості кредитних ресурсів.

2. Відсутність чіткої системи податкових преференцій для суб'єктів малого підприємництва.

3. Недостатня допомога з боку держави у просуванні продукції вітчизняних малих підприємств на закордонні ринки, незначне залучення малого бізнесу до виконання державних замовлень.

4. Недосконалість нормативно-правового забезпечення розвитку малого підприємництва, зокрема, у сфері обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва.

5. Нерівні умови господарювання малих та великих підприємств на ринку, у т.ч.: різні стартові можливості щодо доступу до фінансових ресурсів та державних інвестицій; нестача інформації; брак коштів на освоєння нової продукції та отримання сучасних технологій тощо.

На регіональному та місцевому рівні:

1. Недостатнє (негарантоване та несистематичне) фінансування регіональних програм підтримки і розвитку малого підприємництва (наприклад, у Київській області, незважаючи на затвердження програми підтримки малого підприємництва, кошти на реалізацію її

заходів у 2009 – 2010 рр. так і не були виділені).

2. Недосконалість контролю за використанням коштів, виділених малим підприємствам, внаслідок чого частина ресурсів втрачається за нецільовим призначенням.

3. Відсутність ефективно функціонуючої системи дієвої взаємодії великого та малого бізнесу на місцевому (регіональному) рівні.

4. Нерівномірність розташування та розвитку малого підприємництва у регіонах України, що обумовлено загальною економічною ситуацією в регіоні [2].

Таким чином, спільною проблемою для обох рівнів є проблема фінансово-кредитне забезпечення малого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню проблем розвитку малого бізнесу присвячені роботи Ю. Бажала, З.С. Варналія, Л.І. Воротиної, Т.А. Говорушко, В.І. Ляшенко та ін. Однак, питання пошуку альтернативних джерел фінансування розвитку малого бізнесу, як на регіональному так і на національному рівні, залишається актуальним.

Цілі статті полягають в характеристиці альтернативних заходів фінансово-кредитного забезпечення малого бізнесу регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. “Зростання на місцевому рівні є найбільш складним об’єктом державної регіональної політики, що потребує врахування особливостей галузевої та територіальної структури місцевого господарства, визначення специфіки місцевих умов нагромадження капіталу, особливостей функціонування місцевого ринку праці, зайнятості та кадрового забезпечення” [4].

“На сучасному етапі системної модернізації економіки України особливого (першочергового) значення мають заходи в рамках Програми економічних реформ на 2010-2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”) щодо державної підтримки розвитку малого підприємництва. Водночас, формування нової державної політики щодо підтримки малого підприємництва тільки розпочалось” [2]. Так, кроки державних органів стосувались, перш за все, реформування нормативно-правової бази як складової організаційного механізму. Питання щодо надання малим підприємствам фінансових ресурсів, інформаційної та освітньої допомоги досі залишається актуальними

З огляду на це, необхідно визначити можливість активізації існуючих варіантів і пов'язані з ними першочергові заходи ефективної підтримки (фінансування) розвитку малого підприємництва на регіональному та місцевому рівнях.

Можливими варіантами сприяння розвитку малого бізнесу є збільшення бюджетного фінансування, кредитування та венчурне інвестування. Їх відмінність, яка й визначає їх привабливість (особливо в кризовий і післякризовий період), полягає в ступені участі держави, який проявляється у вигляді фінансового тиску на державний бюджет країни.

Що стосується бюджетного фінансування, то слід відмітити, що “реалізація регіональних програм підтримки малого підприємництва (такі програми на 2011 – 2012 рр. було затверджено у всіх регіонах) за даними Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, за 9 місяців 2011 р. була профінансована лише на 33,3 % від передбаченого. У 2010 р. рівень фінансування зазначених заходів з обласних бюджетів становив лише 43 % від показників докризового рівня” [2]. Такі показники пояснюються кризовим станом і відповідною зміною пріоритетів у програмах фінансування як на регіональному так і на державному рівнях.

Фактор кризи став визначальним також і в секторі банківського кредитування малого бізнесу. Зокрема, він спричинив суттєве зниження платоспроможності малого бізнесу, яку, з технічних причин, і так дуже важко визначити. Погіршилася фінансова дисципліна підприємств малого бізнесу, а також впевненість власників у перспективах розвитку свого бізнесу. Це суттєво збільшило рівень ризикованості такого кредитування для банків, для яких за рівнем прибутковості більш вигідним було кредитування населення.

Розглядаючи результати досліджень зарубіжних економістів також необхідно відмітити, що “банківські” фінансові системи працюють якнайкраще на ранніх стадіях індустріалізації, в умовах фінансування капіталомістких проєктів, відсутності ефективної правової системи та відносно незначній ролі наукоємних галузей. А ось “ринкові” фінансові системи будуть ефективно працювати в умовах розкриття компаніями інформації про свою діяльність та налагодженої системи захисту прав інвесторів.

В економіці України спостерігається пряма залежність між обсягами капіталовкладень фінансових посередників і рівнем виробництва, рис. 1.

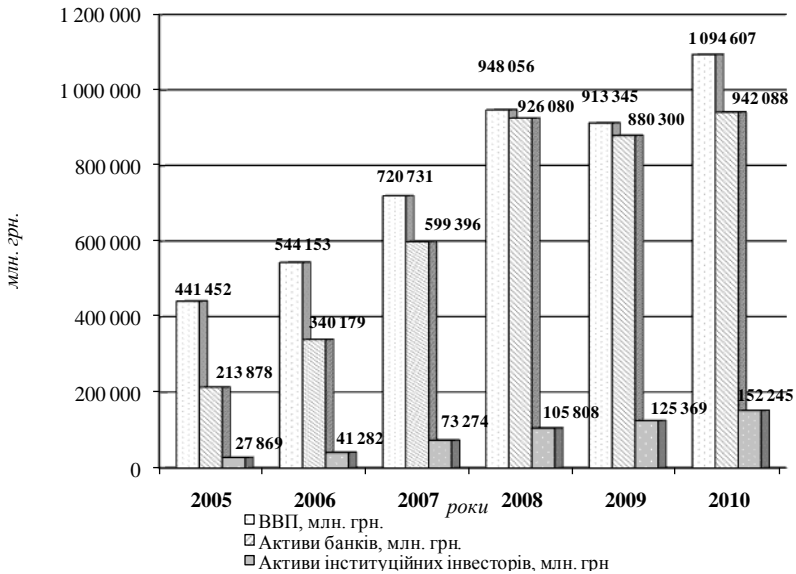

Рис. 1. Динаміка ВВП та активів фінансових посередників в Україні протягом 2005-2010 рр. [3, с. 57-58]

До того ж, в сучасних умовах, коли Україна переходить на інноваційну модель розвитку економіки, банки є менш ефективними, оскільки банківська система дає значно менше шансів новоствореним компаніям отримати необхідне фінансування. Банківська система не сприяє радикальним технологічним змінам в економіці, не підтримує на належному рівні інноваційний розвиток.

В таких умовах все більшої і більшої актуальності набуває запровадження механізму венчурного інвестування.

Венчурний капітал є відносно новим різновидом фінансового капіталу, що утворився внаслідок розвитку фінансових відносин в інноваційній сфері. Функціонування венчурного капіталу саме в зазначеній сфері підтверджує той факт, що за його допомогою виникають нові форми економічних відносин між суб'єктами господарювання, які завдяки своїй інноваційній спрямованості максимально забезпечують його ефективність.

Венчурне інвестування повинно розглядатися в контексті функціонування інноваційної системи на національному рівні, яку в загальному вигляді можна представити в такому вигляді (рис. 2).

Відповідно до представленої національної інноваційної системи необхідно зазначити, що успішний перехід економіки нашої країни на інноваційний шлях розвитку можливий лише за умови створення та ефективного функціонування всіх вищезазначених інститутів та організацій. Проте, на сучасному етапі в Україні сформовано лише окремі елементи інноваційної інфраструктури, які характеризуються різним рівнем розвитку. Такі важливі елементи інноваційної системи як центри трансферу технологій, науково-технічні ярмарки, ринок венчурного капіталу взагалі практично відсутні.

Венчурне фінансування або венчурний бізнес в цілому можна розглядати через кумулятивний ефект, який полягає у взаємодії учасників (суб'єктів) – винахідника ідеї (проекту), венчурного капіталіста (інвестора) та венчурної компанії, а також так званих “факторів виробництва” – інтелектуальної праці, венчурного капіталу та управлінських здібностей (знань, досвіду). Як наслідок об'єднання найбільш корисних якостей вищезазначених факторів отримуємо максимально позитивний результат для всіх учасників венчурного фінансування – надприбутки та високі винагороди (рис. 3).

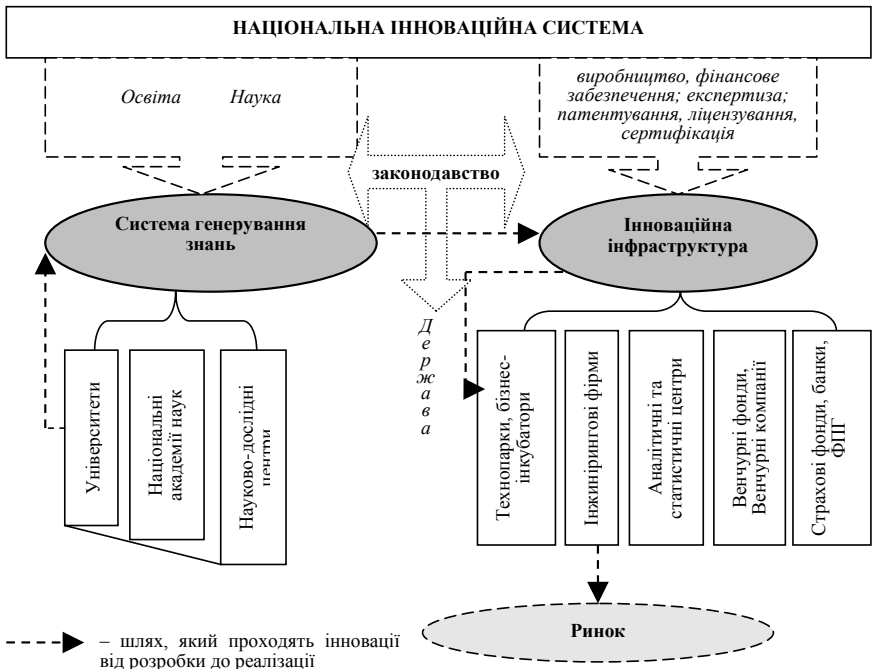

Рис. 2. Склад Національної інноваційної системи [3, с.75]

Позитивом є те, що кошти, отримані як венчурний капітал, на відміну від банківського кредиту, надаються на безповоротній основі, не вимагають забезпечення й не підлягають вилученню протягом усього терміну дії договору між фондом і венчурним підприємством. Венчурне підприємництво створюється під конкретний інноваційний проект, тому всі його сили спрямовані на досягнення кінцевого результату – освоєння нової технології, права на яку має хоча б один із засновників фонду [1, с. 50].

Основним принципом венчурного бізнесу є орієнтованість результатів інтелектуальної діяльності на потенційну прибутковість і попит. Важливим позитивним чинником є також те, що діяльність венчурних фондів веде до впровадження на придбаних або контрольованих підприємствах інноваційних, виробничих, управлінських, маркетингових технологій, формування прошарку національних кадрів, які готові до сприйняття інновацій тощо [1, с.50]

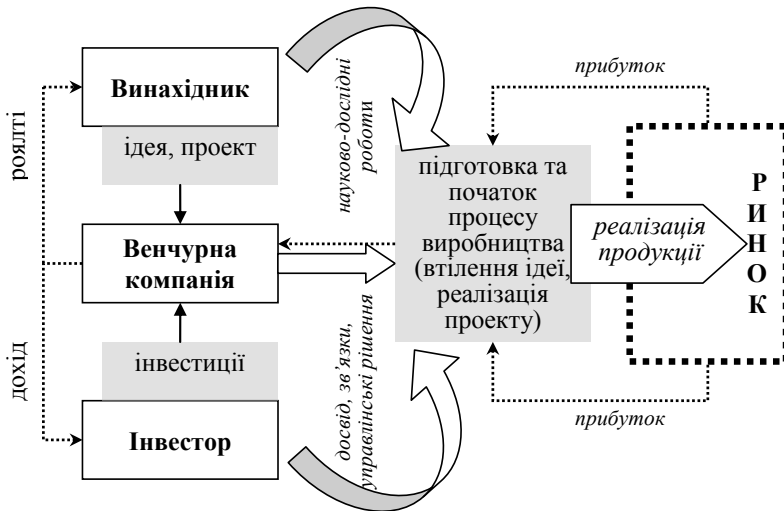

Рис. 3. Ефект синергізму венчурного інвестування [3, с.47]

Венчурне інвестування стимулює та забезпечує розвиток не лише підприємництва, тобто окремих господарських одиниць, а й держави в цілому. Оскільки всі учасники процесу венчурного інвестування отримують бажаний результат:

- підприємці-винахідники отримують капітал для втілення у життя своїх розробок та винаходів;
- інвестори отримують надприбутки за рахунок збільшення

капіталізації (вартості) про інвестованих компаній;

– венчурні компанії (що виробляють інноваційну продукцію) є ліквідними та фінансово стійкими, не обтяжені позиковим капіталом (так як це відбувається при кредитуванні тощо);

– держава отримує підвищення рівня зайнятості за рахунок створення нових робочих місць та підвищення податкових надходжень;

– економіка ж взагалі отримує можливість ефективного впровадження новітніх технологій, що забезпечують підвищення її конкурентоспроможності. Всі вищезазначені переваги сприяють підвищенню економічної безпеки країни в цілому та фінансової зокрема.

Висновки. На регіональному рівні в певній мірі вже наявне певне забезпечення малого бізнесу, яке можна розглядати в якості організаційних елементів венчурного інвестування:

1. Оптимізації дозвільної системи:

– законодавчо затверджено вичерпний перелік документів дозвільного характеру (прийнято Закон України «Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»);

– внесено зміни до законодавчих актів щодо посилення відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за порушення законодавства у сфері дозвільної системи.

2. Спрощення системи ліцензування:

– з 78 до 57 скорочено перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню (прийнято Закон України «Щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності»);

– для спрощення процедури отримання ліцензій суб'єктами господарювання розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України».

3. Оптимізації системи нагляду (розроблено проект Закону України “Про саморегулівні організації”, яким передбачено передача саморегулівним організаціям частини функцій державного нагляду).

4. Спрощення процедури створення та ліквідації підприємств:

а) спрощено започаткування та ведення бізнесу завдяки запровадженню принципу необов'язковості свідоцтва про державну реєстрацію (прийнято Закон України “Щодо скасування свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та фізичної особи-підприємця”);

б) спрощено процедуру припинення діяльності суб'єктів господарювання шляхом зняття з них низки адміністративних обов'язків (прийнято Закон України «Щодо спрощення процедур припинення діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»).

5. Розроблення заходів сприяння розвитку малого підприємництва:

а) створюються умови для надання суб'єктам малого підприємництва державної підтримки, у т.ч. фінансової (прийнято Закон України «Про розвиток та підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»);

б) створюються умови для забезпечення оптимальної процедури використання бюджетних коштів, передбачених для мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва (постанова кабінету «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва»).

6. Упровадження заходів щодо прискореного перегляду регуляторних актів, прийнятих органами місцевого самоврядування.

7. У межах реалізації регіональних програм підтримки малого підприємництва:

а) удосконалюється нормативно-правове середовище в напрямку стимулювання розвитку підприємництва та інвестиційної діяльності;

б) формується інфраструктура підтримки малого підприємництва;

в) проводяться конкурси бізнес-проектів [2].

Однак, цього недостатньо для включення всього механізму венчурного інвестування, який, в свою чергу повинен передбачати нормативне, інформаційне, організаційне та управлінське забезпечення (рис. 4).

Відповідно до сучасних вимог економічного розвитку в Україні необхідно створити таку модель інноваційного розвитку національної економіки, зокрема, малого бізнесу, що базується на венчурному капіталі. Венчурне інвестування є відносно новим видом підприємницької діяльності для вітчизняної економіки, тому потребує вирішення багатьох проблем, що гальмують його розвиток.

Рис. 4. Схема організаційного механізму венчурного інвестування [1, с.99]

1. Довгалюк Віта Валентинівна. Організаційно-фінансовий механізм активізації інвестиційної діяльності аграрних підприємств: дис. ... кандидата економічних наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Довгалюк Віта Валентинівна. – Ж., 2012. – 184 с.
2. Жук В.І. Щодо ефективності підтримки та перспектив розвитку малого підприємництва у регіонах / Жук В.І., Баталов О.А [Електронний ресурс] // Аналітична записка – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/903/>
3. МУЛЯР-СОЛОМКО Тетяна Віталіївна Підвищення фінансової безпеки держави на основі венчурного інвестування: дис. ... кандидата економічних наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / МУЛЯР-СОЛОМКО ТЕТЯНА ВІТАЛІЇВНА. – Ж., 2012. – 184 с.
4. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні / С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук [та ін.]. – К.: НІСД, 2013. – 54 с.